

‘Woorden voor het onuitgesprokene’

In gesprek met Sanneke Brouwers

Sanneke Brouwers (41) studeerde theologie in Tilburg en Nijmegen. Op haar 28e ging ze aan de slag bij Defensie, haar eerste grote baan binnen het vakgebied geestelijke verzorging.

Eric Bras

SANNEKE BROUWERS WERKTE onder meer bij de initiële opleidingen voor soldaten in Oirschot. In die tijd kwamen daar veel soldaten die geïntroduceerd moesten worden in het bedrijf en daarna vrij snel uitgezonden werden naar Afghanistan. Daarna werd ze geplaatst bij de grondgebonden luchtverdediging, waarmee ze ook op uitzending naar Turkije is geweest (een ‘Patriot-missie’). Deze missie moest bescherming bieden tegen raketaanvallen vanuit Syrië. Vervolgens was Brouwers verbonden aan het opleidingscentrum van de marechaussee, waar ze onder de indruk was van de verantwoordelijkheid die vaak nog heel jonge mensen daarbij kunnen krijgen, bijvoorbeeld op Schiphol. Tegenwoordig is ze werkzaam in de zorg voor veteranen; ze werkt tevens aan een proefschrift over de rol van geestelijk verzorgers bij de morele debriefing van uitgezonden militairen.

Dagelijks werk en thematiek

‘In gesprekken met veteranen komen vaak thema’s langs rond waarden die belangrijk worden gevonden. Ik merk dat het voor veteranen vaak moeilijk is te aarden buiten het bedrijf, in de burgermaatschappij. Ze blijven verlangen naar de militaire tijd en spreken nogal eens een waardeoordeel uit; alsof een militair of veteraan beter is dan een burger. Ze klampen zich vast aan een militaire identiteit die er niet meer is en worstelen daarmee.

Ik merk dat ik als geestelijk verzorger in die gesprekken soms een brug kan leggen tussen binnen en buiten het bedrijf. Soms zijn veteranen ziek geworden van het bedrijf – zoals veteranen die in Srebrenica gediend hebben – en zitten al vijftientig jaar thuis. Enerzijds zijn ze ziek van de missie, maar daarna is het leven bovendien stil komen te staan en vinden ze alleen houvast in wat ze daar gedaan hebben. Ze zijn erdoor getekend: ze kunnen niet zonder en ze kunnen niet met. Defensie heeft hier bijna de rol van een vader die je mishandeld heeft, maar zonder wie je toch niet kunt leven. Woede en afhankelijkheid.’

Ik wil nog iets

‘Ik doe veel huisbezoeken. Dat zijn contacten via het Veteraneninstituut en Stichting



Sanneke Brouwers

De Basis; zij bieden psychosociale zorg aan veteranen en het thuisfront. Voor alle veteranen in heel Nederland zijn we met drie geestelijk verzorgers, wat betekent dat mijn regio loopt van Zuid-Limburg tot Zeeland en alles daartussen. In die zin is wat ik bijdraag maar een speldenprikje. Bij de intake wordt aan veteranen – die zich dus zelf melden bij het Veteranenloket en dan kunnen worden doorverwezen naar het maatschappelijk werk van De Basis – gevraagd of ze contact willen met een geestelijk verzorger. Een vraag die niet vaak positief wordt beantwoord.

Via multidisciplinair overleg hoor ik wel wat de thematieken zijn en stem ik af met de maatschappelijk werker of deze nog een gesprek met mij voorstelt. Ik kan niet zelf ongevraagd een veteraan benaderen. Vaak is het zo dat, wanneer iemand zich aanmeldt bij het Veteranenloket, er een traject begint van orde op zaken stellen, therapie, enzo-

voort, waarna er aan het eind nog een vraag overblijft. Het is nog niet af, de veteraan zegt: “Ik wil nog iets.” Vaak moet dan het hele verhaal nog eens verteld worden, iets waar bij andere hulpverleners de ruimte en tijd voor ontbreken. In zo'n verhaal kunnen dan heel andere accenten naar voren komen. Iemand heeft bijvoorbeeld veel geweld meegemaakt, is beschoten en was daarvoor in therapie. Met mij spreekt hij dan over een moment waarop tijdens beschietingen een burger telefonisch contact opnam met de compound, waarbij hij niets voor hem kon doen – een rolconflict, in mijn ogen – iets wat in een therapie dus klaarblijkelijk minder aan de orde komt. Beschoten worden past in het militaire plaatje; een burger niet kunnen helpen, een kind dat je tegenkomt of gedrag van collega's die hun boekje te buiten gaan en je machteloos voelen, passen daar niet in. Dit appel op persoonlijke waarden verwachten ze niet.'

Inloophuizen

‘Daarnaast ga ik regelmatig naar inloophuizen voor veteranen, waar zij koffie drinken, een sigaretje roken en tegen elkaar kunnen zeggen dat het vroeger beter was. Een ontmoetingsplek om goede en slechte herinneringen op te halen, kameraadschap te vinden en elkaar te begrijpen. In die huizen vind je voornamelijk oudere veteranen die overdag tijd hebben omdat ze geen werk hebben of gepensioneerd zijn. In contact komen met jongere veteranen is minder eenvoudig; ik kom ze dan ook minder tegen in mijn werk. Zij zitten vaak nog bij Defensie of hebben een andere baan en een jong gezin. Ik ben wel benieuwd naar hun ervaringen en wat die op de langere termijn betekenen voor hun toekomst. Het lijkt of er wat tijd overheen moet gaan.

Veteranen kunnen vaak moeilijk aarden buiten het bedrijf

De missies naar Libanon en Bosnië hebben voorsnog een grotere impact op de betrokken veteranen gehad dan de uitzendingen naar Afghanistan. In Libanon werden militairen door beide partijen beschoten en bestond de groep militairen grotendeels uit dienstplichtigen die soms geen idee hadden waar ze aan waren begonnen. Achteraf was er erkenning noch zorg. In Bosnië heeft zich dat eigenlijk herhaald. Veel Afghanistanveteranen zeggen het gevoel te hebben dat ze iets hebben kunnen bijdragen aan het land. Voor de blauwhelmen was dit juist het probleem; ze zitten met een machteloosheid die blijft knagen. Voor veel veteranen is het moeilijk om toe te geven dat ze niet meer werken. Ze voelen zich afgedankt en zijn de identiteit kwijtgeraakt die belangrijk voor hen was. Ik probeer daarbij de rol van luisteraar te vervullen, iemand die erkent dat er zaken niet deugen. Tegelijk zoek ik met ze naar evenwicht: wat is er wel goed gegaan, wie kwam toch voor je op? Sommige verhalen die ik hoor in de

veteranenhuizen zijn negatief gekleurd. Anderen kunnen erin meegetrokken worden; ze kunnen elkaar ook gek maken. Aan de andere kant is die kameraadschap ook veel waard.

Ten slotte ben ik actief op de thuisfrontdagen van het Veteraneninstituut. Mijn rol is om mensen daar met elkaar in gesprek te brengen en er de ruimte voor te maken.’

Herdenken

‘Ook herdenkingen zijn een belangrijk onderdeel van mijn werk, zoals de Indië Herdenking en de Market Garden-herdenking. Daar spreek ik dan een overdenking uit, een gebed. Het geloof komt hier meer om de hoek kijken dan in de actieve dienst. Missies en de ellende die eruit voortkomt – bijvoorbeeld laatst bij de Indiëherdenking – zijn zo ingewikkeld en beladen, dat je er weinig zinnigs over kunt zeggen. Ik ben blij dat ik dan een gebed kan uitspreken en alles aan God kan toevertrouwen. Bidden is wat mij betreft dan ook een goede manier om zaken rond oorlog en vrede bespreekbaar te maken. Ook machteloosheidsgevoelens kunnen daar een plaats in krijgen. Ik denk dat dit ook goed aansluit bij wat militairen nodig hebben, zelfs als ze niet gelovig zijn. Op zo’n moment kun je als aalmoezenier benoemen wat niet of moeilijk bespreekbaar is.

Laatst had ik een vraag van ISAF-militairen – ooit uitgezonden naar Afghanistan – die de Sunset March wilden lopen over De Oversteek, de nieuwe Waalbrug bij Nijmegen. Iedere avond lopen veteranen over deze brug een mars, waarbij ze het ritme volgen van 48 lampen die een voor een aangaan. Deze lampen staan voor 48 omgekomen militairen tijdens operatie Market Garden. Een ritueel waar veteranen in wisselende samenstelling bij aanhaken. Mij werd gevraagd daarbij enkele bezinnende woorden uit te spreken. Zelf wilden ze alle namen van gesneuvelde collega’s voorlezen. Van een van die collega’s was ook de familie aanwezig. Ik heb daar het verhaal

over Christoffel verteld, die mensen overzet naar de andere oever van de rivier; het gaat over dragen en gedragen worden. Misschien een cliché, maar het leidde wel tot vragen om steun en om een Christoffelmedaille. Omdat militairen tijdens een missie bijdragen aan iets wat hen overstijgt, in een gevaarlijke situatie terecht kunnen komen, kan het houvast bieden om iets bij je te dragen dat geluk brengt. Bijvoorbeeld een Christoffel, maar ook een tatoeage kan die functie vervullen. Mijn rol is het dan om woorden te geven aan wat er onuitgesproken speelt. Er is niet alleen een verlangen om bij elkaar te komen, maar ook onbeholpenheid. Je neemt het even over en draagt zo de gelegenheid. Daarnaast probeer ik een perspectief te bieden: er is meer, het is niet voor niets geweest.'

Onderzoek

'In het onderzoek voor mij proefschrift kijk ik naar waardensystemen die in verschillende contexten anders werken. Er is nu meer erkenning voor het idee dat je ook moreel beschadigd kunt raken door een uitzending, juist omdat je je aanpast aan bepaalde mores die niet altijd aansluiten bij je eigen waarden. Dit gaat verder dan wat militairen op uitzending meemaken. Het gaat ook over hoe waarden "binnen de poort" anders worden beleefd en gezien dan erbuiten. Met behulp van de zelfkonfrontatiemethode (ZKM) en interviews wil ik onderzoeken of de geestelijk verzorger een rol kan vervullen in het schakelen tussen die verschillende omgevings- en waardensystemen.'

De toekomst

'Ik denk veel over de toekomst na, omdat ik er bezorgd over ben. We brengen als geestelijk verzorgers onze meerwaarde te weinig in beeld voor mensen die aan onze zorg toevertrouwd zijn. We zitten ook vast aan het beeld dat mensen van ons hebben – kerk, vaag, zorg, geitenwollen sokken. Dat geldt zeker voor militairen die liever bij hulpverleners uit de buurt blijven; ze willen sterk zijn en hun eigen problemen kunnen oplos-

sen. Je betekent iets voor mensen die in de problemen zitten, maar voor anderen, met wie het goed gaat, betekenen je eigenlijk niets. Hoe kun je die groep duidelijk maken wat we doen? We zouden onszelf meer zichtbaar moeten maken, maar ik weet ook niet hoe. Er is bovendien te weinig visie op het totaalplaatje: hoe ziet de krijgsmacht er over vijf jaar uit? Visieontwikkeling is er wel, maar is die voldoende toekomstbestendig in onze veranderende wereld en krijgsmacht?

We brengen als geestelijk verzorgers onze meerwaarde te weinig in beeld

Het zit ook in onze aard om in de coulissen te werken, in de marge. Vanuit die positie kunnen we veel zien en ook in het bedrijf stappen als dat nodig is. In de coulissen sta je niet op het toneel en gaat het dus nooit om jezelf. Dat hoort ook bij ons werk: het draait niet om óns. Ik zou graag zien dat er vanuit de geestelijke verzorging een meer eenduidig verhaal in de organisatie wordt verteld: voor de militair maakt het namelijk niet zoveel uit wat je achtergrond is. We hebben verschillende denominaties, maar zijn allemaal geestelijk verzorger. Het zou wat mij betreft interessant zijn als vanuit onze dienst meer meegepraat wordt in het debat over bijvoorbeeld integriteit. De geestelijk verzorging zou daar meer aan tafel moeten zitten of, zo je wilt, op het toneel moeten staan. Het zou uitdagend kunnen zijn om een meer profetische rol te vervullen. Zelf houd ik me het liefst bezig met de individuele militair, maar ook ik zou tegelijk meer deze rol willen vervullen, bijvoorbeeld door mijn onderzoek.'

Drs. E.J. Bras is geestelijk verzorger bij Amsterdams UMC en redactielid van dit tijdschrift.
E-mail: e.bras@amsterdamumc.nl